

Pilietybės institutas Konstitucinio Teismo doktrinoje

Doc. dr. Dovilė Pūraitė-Andrikienė,
Vilniaus universiteto Teisės fakultetas
Lietuvos mokslų akademijos Jaunoji akademija

Lietuvos Respublikos pilietybės konstituciniai pagrindai

Konstitucijos 12 straipsnyje nustatyta:

- ▶ *„Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ir kitais įstatymo nustatytais pagrindais.*
- ▶ *Išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis.*
- ▶ *Pilietybės įgijimo ir netekimo tvarką nustato įstatymas.“*

Lietuvos Respublikos pilietybės konstituciniai pagrindai

- ▶ **Konstitucijos 84 straipsnio 21 punkte yra nustatyta, kad pilietybę teikia Respublikos Prezidentas;**
- ▶ **Konstitucijos 85 straipsnyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentas pilietybės teikimo klausimus sprendžia išleisdamas dekretus ir, kad Respublikos Prezidento dekretai dėl pilietybės suteikimo turėtų galią, jie privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro.**

Pilietybės samprata

- ▶ Pilietybė yra nuolatinis, nepertraukiamas asmens ir valstybės teisinis ryšys; pilietybė atsiranda tada, kai asmuo tampa piliečiu, ir tęsiasi tol, kol asmuo miršta ar netenka pilietybės; piliečio teisinis ryšys su valstybe išlieka, kad ir kur pilietis būtų: ar valstybėje, kurios pilietis jis yra, ar už jos ribų, t. y. kurioje nors kitoje valstybėje, – piliečiui išvykus į kitą valstybę, jo teisinis ryšys su valstybe, kurios pilietis jis yra, nenutrūksta;
- ▶ būtent tai, kad piliečio ir valstybės teisinis ryšys yra nuolatinis (nepertraukiamas), leidžia atskirti šį ypatingą teisinį ryšį nuo teisinio ryšio, susidarančio tarp valstybės ir joje nuolat ar laikinai gyvenančio užsieniečio ar asmens be pilietybės: kai užsienietis ar asmuo be pilietybės išvyksta iš valstybės, jo teisinis ryšys su valstybe nutrūksta. Kai į kitą valstybę išvyksta pilietis, jo teisinis ryšys su valstybe, kurios pilietis jis yra, išlieka (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas).

Konstitucinės piliečių teisės

- ▶ ***Pilietybė lemia asmens teisinį statusą, pilietybės turėjimas – tai prielaida turėti visas teises ir laisves, įtvirtintas Konstitucijoje ir įstatymuose, taip pat vykdyti nustatytas pareigas (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas).***

Pagal Konstituciją kai kurias teises turi tik piliečiai:

- 1) teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus (33 straipsnio 1 dalis);*
- 2) teisę pateikti sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją (147 straipsnio 1 dalis);*
- 3) teisę rinkti ir būti renkamam į Seimą (34 straipsnio 1 dalis, 56 straipsnis);*
- 4) teisę rinkti ir būti renkamam Respublikos Prezidentu (34 straipsnio 1 dalis, 56 straipsnis, 78 straipsnio 1 ir 2 dalys);*
- 5) teisę būti teisėjais (112 straipsnio 1 dalis);*
- 6) teisę stoti į valstybinę tarnybą (33 straipsnio 1 dalis);*
- 7) teisę reikalauti paskelbti referendumą (9 straipsnio 3 dalis);*
- 8) įstatymų leidybos iniciatyvos teisę (68 straipsnio 2 dalis).*
- 9) Konstitucija ir įstatymai nustato ir kai kurias kitas teises ir laisves, kurias turi tik Lietuvos Respublikos piliečiai.*

Konstitucinės piliečių teisės

- ▶ Asmens ir valstybės nuolatinis teisinis ryšys, kurį išreiškia pilietybė, suponuoja valstybės pareigą ginti savo pilietį tiek šalyje, tiek už jos ribų: pagal Konstitucijos 13 straipsnio 1 dalį „Lietuvos valstybė globoja savo piliečius užsienyje“. Valstybė turi globoti savo piliečius užsienyje visais atvejais, neatsižvelgdama į tai, ar Lietuvos Respublikos pilietis pažeidė buvimo valstybės įstatymus, ar jų nepažeidė.
- ▶ Lietuvos Respublikos pilietis gali būti išduotas kitai valstybei tik tuo atveju, jeigu tai numato Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis (Konstitucijos 13 straipsnio 2 dalis). Tokia tarptautinė sutartis turi neprieštarauti Konstitucijai. Iš Konstitucijos 32 straipsnio 1 dalies, pagal kurią pilietis gali laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą šalyje, taip pat iš Konstitucijos 32 straipsnio 3 dalies, kurioje nustatyta, jog negalima drausti piliečiui grįžti į Lietuvą, darytina išvada, kad pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos pilietis negali būti išsiųstas iš Lietuvos

Konstitucinės piliečių teisės

- ▶ *„tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisinių santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami piliečių teises ir laisves, piliečiai dalyvauja vykdam Tautos suverenitetą“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas).*

Konstitucinės piliečių pareigos

Pagal Konstituciją kai kurias pareigas taip pat turi tik Lietuvos Respublikos piliečiai:

- ▶ *pareigą ginti Lietuvos valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo (Konstitucijos 139 straipsnio 1 dalis);*
- ▶ *pareigą atlikti karo ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą (Konstitucijos 139 straipsnio 2 dalis)*

Lietuvos Respublikos pilietybės ir Europos Sąjungos pilietybės santykis

- ▶ *Lietuvos Respublikai 2004 m. gegužės 1 d. tapus Europos Sąjungos valstybe nare, Lietuvos Respublikos piliečiai tapo ir Europos Sąjungos piliečiais. Europos Sąjungos pilietybė nekeičia nė vienos valstybės narės nacionalinio pilietybės instituto, taigi ir Lietuvos Respublikos pilietybės instituto, turinio. Lietuvos Respublikos pilietybės atžvilgiu Europos Sąjungos pilietybė yra pridėtinė, papildoma, nes Europos Sąjungos piliečiu gali būti tik asmuo, turintis Europos Sąjungos valstybės narės, šiuo atveju Lietuvos Respublikos, pilietybę. Konstitucijoje įtvirtintas dvigubos pilietybės ribojimas Europos Sąjungos, kurios valstybė narė yra Lietuvos Respublika, pilietybei netaikytinas (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas).*

Pilietybės suteikimas išimties tvarka

- ▶ „spręsdamas, ar suteikti Lietuvos Respublikos pilietybę išimties tvarka, Respublikos Prezidentas yra saistomas Konstitucijos ir įstatymo: Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka gali būti suteikiama tik tokiam užsienio valstybės piliečiui ar asmeniui be pilietybės, kuris turi nuopelnų Lietuvai“
- ▶ „iš esmės asmuo turi būti nusipelnęs Lietuvos valstybinei bendruomenei – pilietinei Tautai, kuri pagal Konstituciją turi suverenias galias ir yra Lietuvos valstybės kūrėja ir kurios nariu tas užsienio valstybės pilietis ar asmuo be pilietybės siekia tapti“
- ▶ „nuopelnais Lietuvai laikytina tik tokia asmens veikla, kuria asmuo ypač reikšmingai prisideda prie Lietuvos valstybingumo stiprinimo, Lietuvos galios ir jos autoriteto tarptautinėje bendruomenėje didinimo, kai akivaizdu, jog asmuo jau yra integravęsis į Lietuvos visuomenę“
- ▶ „Lietuvos Respublikos pilietybę išimties tvarka negali būti teikiama tokiam užsienio valstybės piliečiui ar asmeniui be pilietybės, kuris turi nuopelnų Lietuvai, tačiau nėra susijęs su Lietuvos valstybe nuolatiniais faktiniais ryšiais, nėra integravęsis į Lietuvos visuomenę“.

Konstitucinis pagrindas užsienio lietuviams nustatyti lengvesnes Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimo sąlygas

- ▶ Iš užsienyje gyvenančių lietuvių negali būti atimta galimybė dalyvauti, jeigu jie to siekia, lietuvių tautos gyvenime. Užsienio lietuviai – sudedamoji, neatskiriama lietuvių tautos dalis. Tai yra konstitucinis pagrindas įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad lietuviai, gyvenantys kitose valstybėse, turėtų teisę tapti Lietuvos Respublikos piliečiais kitokiomis (lengvesnėmis) sąlygomis, negu kiti asmenys, siekiantys Lietuvos Respublikos pilietybės (inter alia kad užsienio lietuviams, siekiantiems Lietuvos Respublikos pilietybės, nebūtų taikomos įprastinės natūralizacijos sąlygos).
- ▶ Tai taip pat yra konstitucinis pagrindas įstatymuose įtvirtinti ir teisės į Lietuvos Respublikos pilietybę išsaugojimo institutą, taikytiną Lietuvos Respublikos pilietybės siekiantiems užsienio lietuviams, ypač jeigu jie arba jų tėvai, seneliai, proseneliai prieš tai buvo susiję su Lietuva pilietybės santykiais (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas).

Pilietybės suteikimas natūralizacijos (bendra) tvarka

- ▶ Būtinoms sąlygoms suteikti Lietuvos Respublikos pilietybę natūralizacijos tvarka yra asmens nuolatinis faktinis ryšys su Lietuvos valstybe ir integravimasis į Lietuvos visuomenę, kurio būtinoms prielaidoms yra nuolatinis gyvenimas valstybėje tam tikrą įstatyme nustatytą laiką, valstybinės kalbos mokėjimas, taip pat kitos įstatyme nustatytos reikšmingos aplinkybės, rodančios inter alia tai, kad asmuo suvokia Tautos siekius, valstybės konstitucinę santvarką, yra susipažinęs su Tautos ir valstybės istorija ir kultūra, pasirengęs kaip visuomenės narys dalyvauti sprendžiant Tautos ir valstybės reikalus.
- ▶ Reguluojant pilietybės įgijimą natūralizacijos būdu turi būti paisoma Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto bendro draudimo turėti ir Lietuvos Respublikos, ir kitos valstybės pilietybę, t. y. pilietybės suteikimas užsienio valstybių piliečiams bendra tvarka turi būti siejamas su kitos valstybės pilietybės praradimu ar atsisakymu; kitos valstybės pilietybės praradimas, atsisakymas ar neturėjimas turi būti viena iš esminių sąlygų suteikti Lietuvos Respublikos pilietybę natūralizacijos tvarka.

Daugybinės pilietybės teisinis reguliavimas

- ▶ Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad išskyrus įstatymo nustatytus atskirus atvejus, niekas negali kartu būti Lietuvos Respublikos, ir kitos valstybės pilietis.

Daugybinės pilietybės teisinis reguliavimas

- ▶ Konstitucijoje įtvirtintas daugybinės pilietybės draudimas nėra absoliutus – įstatymu gali ir turi būti nustatyti atskiri atvejai, kai asmuo gali turėti daugybę pilietybę (2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas).
- ▶ Konstitucijos 12 straipsnio nuostata, kad asmuo kartu gali būti ir Lietuvos Respublikos, ir kitos valstybės pilietis tik atskirais įstatymo numatytais atvejais, reiškia, kad tokie įstatymo nustatyti atvejai gali būti tik labai reti (išimtiniai), todėl, vadovaujantis Konstitucija, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį daugybinės pilietybės atvejai būtų ne ypač retos išimtys, bet paplitęs reiškinys.

Atvejai, kai Lietuvos Respublikos pilietis gali būti kartu ir kitos valstybės pilietis (Pilietybės įstatymo 7 straipsnis)

- ▶ Lietuvos Respublikos pilietis gali būti kartu ir kitos valstybės pilietis, jeigu jis atitinka bent vieną iš šių sąlygų:
- ▶ 1) Lietuvos Respublikos pilietybę ir kitos valstybės pilietybę įgijo gimdamas;
- ▶ 2) yra asmuo, išstremtas iš okupuotos Lietuvos Respublikos iki 1990 m. kovo 11 d.;
- ▶ 3) yra asmuo, išvykęs iš Lietuvos iki 1990 m. kovo 11 d.;
- ▶ 4) yra šio straipsnio 2 ar 3 punkte nurodyto asmens palikuonis;
- ▶ 5) sudarydamas santuoką su kitos valstybės piliečiu dėl to savaime (*ipso facto*) įgijo tos valstybės pilietybę;
- ▶ 6) yra asmuo, įvaikintas Lietuvos Respublikos piliečių (piliečio), iki jam sukako 18 metų, ir dėl to įgijęs Lietuvos Respublikos pilietybę pagal šio įstatymo 17 straipsnio 1 dalį;
- ▶ 7) yra asmuo – Lietuvos Respublikos pilietis, jeigu jį, iki jam sukako 18 metų, įvaikino kitos valstybės piliečiai (pilietis) ir dėl to jis įgijo kitos valstybės pilietybę;
- ▶ 8) Lietuvos Respublikos pilietybę įgijo išimties tvarka, būdamas kitos valstybės pilietis;
- ▶ 9) yra asmuo, kuris išsaugojo Lietuvos Respublikos pilietybę arba kuriam Lietuvos Respublikos pilietybė buvo grąžinta dėl to, kad jis turi ypatingų nuopelnų Lietuvos valstybei;
- ▶ 10) Lietuvos Respublikos pilietybę įgijo turėdamas pabėgėlio statusą Lietuvos Respublikoje;
- ▶ 11) yra asmuo, kuris gimdamas įgijo Lietuvos Respublikos pilietybę, o kitos valstybės pilietybę, iki jam sukako 18 metų, įgijo ne gimdamas.

Daugybinės pilietybės problema

- ▶ Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas negali vadovautis nuostata, jog dvigubos (daugybinės) pilietybės atvejų nereikia riboti. Tokiu teisiniu reguliavimu, pagal kurį Lietuvos Respublikos piliečiai, po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. išvykę iš Lietuvos Respublikos gyventi į kitas valstybes ir įgiję tų valstybių pilietybę, galėtų būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės piliečiai, būtų sudarytos prielaidos dvigubai (daugybinei) pilietybei būti ne ypač reta išimtimi, o plačiai paplitusiu reiškiniu, taigi jis būtų nesuderinamas su Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalimi (Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas).

Daugybinių pilietybės problema

- ▶ Jeigu įstatymų leidėjas iš tikrųjų vadovaujasi nuostata, jog dvigubos pilietybės nereikia riboti, jis pirmiausia turėtų imtis atitinkamų Konstitucijos nuostatų, inter alia 12 straipsnio, peržiūros ir tai daryti laikydamasis tos tvarkos, kuri nustatyta pačios Konstitucijos (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas).
- ▶ Konstitucijos 12 straipsnis, nustatantis Lietuvos Respublikos pilietybės santykių teisinio reguliavimo pagrindus, yra Konstitucijos – vientiso akto – I skirsnyje „Lietuvos valstybė“, kurio nuostatomis nustatyta ypač didelė konstitucinė apsauga: pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį Konstitucijos I skirsnio nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu.
- ▶ Vadinasi, nepadarius Konstitucijos pataisų, inter alia referendumu nepakeitus Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalies, įstatymu negali būti nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį Lietuvos Respublikos piliečiai, po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. išvykę iš Lietuvos Respublikos gyventi į kitas valstybes ir įgiję tų valstybių pilietybę, galėtų būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės piliečiai (Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas).

Referendumas dėl daugybinės pilietybės

Privalomasis referendumas dėl daugybinės pilietybės vyks 2024 metų gegužės 12 dieną. Referendume bus siūloma pritarti Konstitucijos 12 straipsnio keitimui, nustatant tokį tekstą:

- ▶ „Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ir kitais konstitucinio įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka. Konstitucinis įstatymas taip pat nustato Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo pagrindus ir tvarką“.

Konstitucijos pakeitimas dėl pilietybės būtų laikomas priimtu, jeigu jam pritartų daugiau kaip pusė piliečių, turinčių rinkimų teisę ir įrašytų į rinkėjų sąrašą.

Děkoju už děmesj